

Podium

Evert van Straaten directeur Kröller-Müller Museum



Beste Erik,

Je hebt me gevraagd commentaar te leveren op wat het Zuiderzeemuseum is of een visie te geven op wat het eigenlijk zou moeten zijn. Je hebt daarbij een aantal thema's genoemd waarop ik zou kunnen doorborduren en waarop je graag ideeën krijgt aangereikt. Die thema's lopen nogal uiteen: van canon versus heterogeniteit, de betekenis van het museum als instituut en de popularisering van de cultuur tot de betekenis van authenticiteit, maar ze bevatten ook een uitnodiging tot een persoonlijke interpretatie. Op dat laatste ga ik het liefst in, maar en passant zullen andere thema's wel aan de orde komen.

Het instituut museum is verrassend jong, maar heeft een oud imago. Dat komt misschien omdat zijn voornaamste taak, namelijk bewaren en behouden – een bezigheid die wij, museummensen, altijd 'conserveren' noemen – ons in meerdere opzichten behoudend, conservatief maakt. Het gaat ook wel enigszins in je genen zitten, wanneer een groot deel van je dagtaak bestaat uit vechten tegen verval. Wij weten natuurlijk wel dat het verval uiteindelijk zal overwinnen, maar onze zorg is zo geperfectioneerd en ons theoretisch kader is daaraan zo goed aangepast, dat wij kunnen blijven geloven dat wij voorwerpen in hun originele staat kunnen bewaren en daardoor bijdragen aan de positieve betekenis van het begrip authenticiteit. In het Zuiderzeemuseum heeft dit vanaf het begin in dienst gestaan van het fixeren van een geromantiseerd beeld van een bepaalde (volks)cultuur, waarvan het geïdealiseerde karakter met het verlopen van de tijd steeds meer begon te botsen met andere opvattingen en nieuwe historische en maatschappelijke inzichten. Wat een idylle was, werd steeds meer een pijnlijke karikatuur vol illusie van authenticiteit.

In het museum waarvan ik nu directeur ben, het Kröller-Müller Museum, zijn we ook aangelopen tegen de vraag in hoeverre het concept nog houdbaar was.

Wij hebben gekozen voor een intern bewustwordingsproces met de verrassende uitkomst dat wij juist inzetten op de versterking van het idee van een artificieel paradijs, maar met bewust veel gevoel voor understatement. Wij proberen van de nood – een museum met een geschiedenis van het modernisme sinds eind negentiende eeuw, vol van zijn voetstuk gevallen vooruitgangsgeloof – een deugd te maken: een museum dat zich bewust is van zijn geschiedenis en nieuwe inzichten en ontwikkelingen daarmee in contrast wil brengen, met aandacht voor de positieve kanten van utopieën.

Jij doet het anders. Dat je de ramen opent en je hele hebben en houden ter discussie stelt, is dapper en bewonderenswaardig.

Ik heb geen recept voor jou, noch dwingende adviezen, laat staan een kant-en-klare visie.

Hoewel zelf museumdirecteur uit roeping, volg ik met argwaan de musealisering van zoveel aspecten van onze cultuur. Dat we materiële en spirituele componenten van onze cultuur bewaren en vastleggen voor toekomstige generaties lijkt me noodzakelijk, omdat de zingeving van het bestaan altijd getoetst moet kunnen worden aan wat vroeger gedacht, gedaan, gemaakt, gezegd, geschreven is en daardoor gerelativeerd, maar ook verrijkt moet worden. Maar het verleden moet geen ballast worden voor het heden en verstikkend gaan werken op nieuwe ontwikkelingen. We durven steeds minder de verantwoordelijkheid voor keuzes te nemen. Dus, wat minder musea zou niet gek zijn, bij voorbeeld. Ik zou die discussie graag eens nationaal gevoerd willen hebben, met achterlating van de eigen belangen.

Ik hoop ook dat we van de dogmatische benadering van veel musea afkomen en dat heterogeniteit in visie en benadering steeds meer mag doorklinken. Ik ben geen grote voorstander van canons, ze dragen bij aan het harde wereldbeeld dat overal opgetrokken wordt en maken de nuance verdacht. De nuance, de

mogelijkheid tot vrije ontwikkeling, een meerzijdige werkelijkheid en pluriformiteit dragen meer bij aan ontplooiing en zingeving, dan condensatie tot lijstjes met rangordes, daar ben ik van overtuigd.

Ik ga er vooralsnog van uit dat het Zuiderzeemuseum blijft bestaan. Na er weer eens zorgvuldig om me heen gekeken te hebben, ben ik verrast over de potentie ervan. Ik zou je aanraden om de omvang van de collectie heel precies opnieuw vast te stellen met als doel het (antropologisch, sociologisch en cultuurwetenschappelijk) documenteren van de cultuur rond de voormalige Zuiderzee in beeld, tekst en geluid. Ik zou de verschillende visies daarop in het heden en verleden vastleggen en communiceren. Dat is je historische kern.

Ik zou vervolgens het buitenmuseum niet fossiliseren, niet bevriezen in de tijd, maar zien als optelsom van historische beslissingen (waaraan jij en je opvolgers toe kunnen blijven voegen) en als een vehikel om nieuwe visies op los te laten. Het doel daarbij zou kunnen zijn om grotere gelaagdheid en complexiteit, interferentie van visies en variëteit in een multi-interpretabel kader te realiseren op het thema (volks)cultuur.

In het buitenmuseum zou een stroom van acties en processen, gegenereerd door opvattingen en ideeën van interessante derden, op gang gebracht kunnen worden, zodat een laboratorium kan ontstaan voor de vergankelijkheid en de veranderlijkheid van de cultuur.

Je zou dat op verschillende manieren kunnen doen, bij voorbeeld door voor bepaalde periodes thema's te stellen en daar programma's bij te maken. Als ik mijn fantasie laat werken dan borrelt van alles op: romantiek en escapisme, de paradoxen waarmee wij leven (zoals het overvloeien van oorlog en entertainment), de illusie van de utopie, de (schijn)zekerheden die we om ons optrekken, de tegenstelling tussen de beschikbaarheid van eindeloze hoeveelheden gespecialiseerde kennis en de onmacht van de gemiddelde mens om

erover te kunnen beschikken, de inflatie van de emotie, de teloorgang van de tastzin enzovoort.

Ik zie dan een binnenmuseum dat toont, expliciteert en problematiseert, waarin de collectie een middel is tot een doel, namelijk de (re)productie van ideeën en visies.

Ik zie een buitenmuseum dat een laboratorium is, vermomd als romantisch dorp. Ik vind dat er gewerkt moet worden, enerzijds door mensen die de idylle bevestigen (zoals een echte ambtenaar van de burgerlijke stand, ambachtslieden, vertegenwoordigers van recreatieve beroepen en iedereen die bevordert dat mensen een gezellig dagje uit zijn) en anderzijds door mensen die de idylle ondermijnen (kunstenaars, schrijvers, wetenschappers, filosofen) en liever nog mensen die onder beide categorieën vallen! En met als superdoel: om valse authenticiteit te ontmaskeren en nieuwe authenticiteit te construeren.

Nog mooier zou zijn, wanneer je het buitenmuseum zou kunnen omtoveren tot een 'levend' dorp van een andere orde, letterlijk een andere orde, waar alles anders is dan gebruikelijk en waar je de museale dimensie kan overstijgen. Dat wordt dan een plek waar geëxperimenteerd kan worden met alle maatschappelijke disciplines: economisch, sociaal, bestuurlijk, cultureel, technologisch, pedagogisch, onderwijskundig, eschatologisch, godsdienstig, ontologisch, medisch, historisch, ethisch, juridisch enzovoort. Ik zie dan een museaal soort Walden voor me, waar 'vreemde vogels' op de hiervoor genoemde gebieden hun ideeën uitwerken en toetsen, liefst in samenwerking. Een vrijplaats voor mensen met tegendraadse ideeën en een broedplaats voor maatschappelijke vernieuwing. Sla ik op hol? Ik zou op een voor mij vertrouwde wijze beginnen: met kunstenaars, en ze vragen om mee te experimenteren bij het zoeken naar een nieuwe toekomst.

In willekeurige volgorde vielen me de namen in van enkele kunstenaars. Er zijn er natuurlijk veel meer te bedenken.

- Joep van Lieshout: vanwege zijn anarchistische aanpak en de eigen maatschappijvisie die hij erop nahoudt
- herman de vries: vanwege zijn fixatie op toeval en verandering (chance and change), zijn bijzondere natuurbeschouwing en visie op bewustzijnsverruiming
- Chantal Akerman: omdat ze de van zijn plaats verdrongen mens centraal stelt (en zulke indringende installaties maakte)
- Rob Sweere: omdat hij mensen laat ervaren hoe het is om los te komen van tijd en ruimte
- Mark Dion: vanwege zijn visie op verzamelen
- Thomas Hirschhorn: vanwege zijn interactieve gebruik van kunst in een sociale omgeving
- Loes van der Horst: omdat ze de ruimte een nieuwe dimensie geeft door moduleren en structureren en hem zo letterlijk en figuurlijk op spanning zet
- Simon Starling: vanwege zijn visie op historisch design, recycling en verspilling van materiaal en energie
- Manfred Pernice: vanwege zijn 'hergebruik' van historische plekken en gebeurtenissen
- Andreas Rinkus: vanwege zijn onvoorwaardelijke toewijding aan een uitstervend ambacht: het smeden
- Lon Robbe: omdat ze van de werkelijkheid een mysterie maakt
- Francis Alÿs: vanwege zijn werk in en met stedelijke structuren
- Stanley Brouwn: omdat hij op een essentiële en radicale wijze het bewegen van de mens in tijd en ruimte centraal stelt.

Met hun inbreng kun je duidelijk maken dat het (ook) de rol van een museum is om de mensen anders naar de wereld en, hopelijk, naar zichzelf te laten kijken.

Evert van Straaten
18 januari 2008